

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**ДЗ „ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ  
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА”**

**Світлана Вовк**

## **ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПОЛІТИКИ**

Навчально-методичний посібник для здобувачів  
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти  
за освітньо-професійною програмою „Політологія”  
спеціальності 052 Політологія  
денної та заочної форми навчання

Електронне мережеве видання

Полтава  
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”  
2023

**УДК 32.(075.8)**  
**В-61**

**Рецензенти:**

**Ляшенко Т. М.**

— доктор політичних наук, провідний співробітник відділу відділу політичних інститутів та процесів Інституту політичних і етноціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса

**Нужна Ю. С.**

— кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціології ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»

**Вовк С. О.**

Загальна теорія політики. [Електронний ресурс] : навчально-методичний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою „Політологія” спеціальності 052 Політологія денної та заочної форми навчання / Світлана Вовк ; ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. – Електрон. текст. дані (1 файл). – Полтава : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2023.

Навчально-методичний посібник містить матеріали, що мають допомогти здобувачам спеціальності Політологія опанувати освітній компонент «Загальна теорія політики».

Для здобувачів закладів вищої освіти всіх форм навчання, викладачів.

**УДК 32.(075.8)**

*Обговорено та схвалено кафедрою політології та правознавства  
(протокол № 4 від 17 листопада 2023 р.)*

*Рекомендовано до друку вченою радою  
ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”  
(протокол № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_ грудня 2023 р.)*

© Вовк С.О., 2023

© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”

## **ТЕМА 1. Визначення предметного поля курсу «Загальна теорія політики»**

### **ПЛАН**

1. Політика як об'єкт і предмет наукового пізнання.
2. Загальна теорія політики і політологія: проблема предмету дослідження.
3. Логіка пізнання політики.

**Основні поняття:** політика, загальна теорія політики, політологія, політична наука, система політичних наук, об'єкт політології, предмет політології, система категорій політології, структура політичної науки, закони політології.

Політика є складною та багатогранною сферою, яка вивчається як об'єкт та предмет наукового пізнання у різних дисциплінах. Одна з основних характеристик політики як об'єкта наукового дослідження полягає в її впливі на соціальні процеси та взаємовідносини між різними суб'єктами. Політика вивчається як складний механізм формування та реалізації рішень, спрямованих на досягнення певних цілей в суспільстві.

Дослідження політики як предмета наукового аналізу включає в себе аналіз інституцій, процесів та акторів, що впливають на прийняття та реалізацію політичних рішень. Зокрема, політичні науки досліджують структури влади, політичні ідеології, механізми прийняття рішень та взаємодію політичних сил.

Політика як об'єкт наукового пізнання співвідноситься з різними підходами та методологіями дослідження. Вона може бути розглянута як аспект культури, економіки, соціології, філософії та інших галузей науки. Такий інтегративний підхід дозволяє отримати комплексне розуміння природи політичних явищ.

У сучасному світі вивчення політики як об'єкта та предмета наукового пізнання стає все більш актуальним і важливим завдяки складній політичній ситуації в різних країнах та глобальних викликів. Наукові дослідження в цій галузі спрямовані на збільшення рівня розуміння політичних процесів та розвитку ефективних стратегій управління суспільством.

Логіка пізнання політики представляє собою систему методів та принципів, що використовуються для розуміння та аналізу політичних явищ. Одним із основних аспектів логіки пізнання політики є використання раціональних аргументів та логічних конструкцій для розгляду політичних проблем.

Логіка пізнання політики передбачає аналіз якісних та кількісних даних, збирання емпіричних фактів та їх інтерпретацію з метою встановлення закономірностей та зв'язків між політичними явищами. Цей підхід дозволяє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та прогнозувати події в політичній сфері. У логіці пізнання політики важливою є роль аналітичного мислення та критичного оцінювання інформації. Дослідники повинні вміти аналізувати різні точки зору, розрізняти факти від домислів та дотримуватися об'єктивності у своїх висновках.

Логіка пізнання політики сприяє розвитку об'єктивного та наукового підходу до вивчення політичних явищ, що є важливим для формування обґрунтованих стратегій управління та прийняття ефективних політичних рішень.

### **Питання для дискусії:**

1. Назвіть науки, для яких політика є об'єктом дослідження?
2. Аргументуйте, у чому полягає самостійність політології як науки.
3. Що є об'єктом політології?
4. Як визначають предмет політичної науки різні наукові школи?
5. Що лежить в основі зміни предмету політології? Відповідь аргументуйте.

6. Укажіть основні етапи й характерні риси розвитку політології на кожному з них.

7. Охарактеризуйте структуру політичної науки.

8. Які закони та закономірності вивчає політологія?

9. Назвіть основні функції політології.

10. З'ясуйте особливість загальної теорії політики в системі політичних наук?

11. Порівняйте фундаментальні та прикладні політологічні дослідження.

12. Яке значення має вивчення політології для формування політичної культури особистості? Відповідь аргументуйте.

### **ТЕМИ РЕФЕРАТИВ:**

1. Політологія, її місце і роль в системі суспільних наук.

2. Об'єкт і предмет політології.

3. Взаємозалежність й особливості фундаментальних досліджень.

### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Важливість політологічних знань у формуванні політичної культури: аналіз впливу розуміння політичних процесів на усвідомлення громадянами власних прав та обов'язків

2. Роль політології у підвищенні рівня політичної грамотності: перспективи та виклики в сучасному інформаційному суспільстві.

3. Політологія як інструмент формування критичного мислення та аналізу політичних подій: вплив на розвиток активного громадянського ставлення.

4. Політологічна освіта та розвиток політичної культури: перспективи для становлення демократичного суспільства та громадянського суспільства.

### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

Політологія навчає нас дивитися на політику не лише як на окремі події, але й як на складну систему взаємозв'язків і впливів.

Політологія допомагає зрозуміти, чому деякі люди обирають один шлях, а інші - другий, і що це означає для нас усіх.

## ТЕМА 2. Методи вивчення політики

### ПЛАН

1. Формування методологічного інструментарію аналізу політичних явищ.
2. Типологія методів дослідження політики.
3. Методика сучасних досліджень політичного життя.

**Основні поняття:** політика, методи наукового пізнання, методи політології, рівні політологічних досліджень, види політологічних досліджень, типологія методів політології.

Формування методологічного інструментарію для аналізу політичних явищ є ключовим етапом у дослідженні політики та вимагає ретельного підходу до вибору та застосування різноманітних методів та підходів. Один із основних аспектів у формуванні методологічного інструментарію - це узгодження та поєднання різних підходів, що дозволяє отримати комплексне розуміння політичних явищ.

Науковий аналіз політичних явищ базується на застосуванні різноманітних методів, таких як кількісні та якісні дослідження, компаративний аналіз, експертні оцінки тощо. Кожен метод має свої переваги та обмеження, тому важливо використовувати їх у поєднанні для отримання найбільш об'єктивних результатів. У формуванні методологічного інструментарію для аналізу політичних явищ велика увага приділяється розробці теоретичних моделей та концепцій, що дозволяють систематизувати та узагальнити отримані дані. Це сприяє розвитку політичної науки та формуванню нових підходів до вивчення політичних процесів.

Під час формування методологічного інструментарію важливо також враховувати контекстуальні особливості політичних явищ у конкретних країнах та регіонах. Це передбачає адаптацію методів та підходів до специфіки політичної системи, історичного контексту та культурних особливостей.

Нарешті, формування методологічного інструментарію для аналізу політичних явищ вимагає постійного оновлення та вдосконалення з урахуванням нових тенденцій у суспільному житті та розвитку наукових досліджень. Це дозволяє підтримувати високий рівень об'єктивності та актуальності аналізу політичних процесів.

Типологія методів дослідження політики включає в себе різноманітні підходи та інструменти, які використовуються для аналізу політичних явищ та процесів. Одним із типів методів є кількісні дослідження, які базуються на зборі та аналізі статистичних даних для встановлення закономірностей та взаємозв'язків між різними змінними у політичній сфері.

Інший тип методів дослідження політики - якісні дослідження, що передбачають глибокий аналіз конкретних ситуацій та феноменів у політичному житті. Ці дослідження часто використовують методи спостереження, інтерв'ю та аналізу документів для отримання детального розуміння політичних процесів.

Крім того, до типології методів дослідження політики входить компаративний аналіз, який полягає у порівнянні політичних систем, інститутів, політичних процесів тощо у різних країнах або регіонах. Цей підхід дозволяє виявляти подібності та відмінності між політичними системами та з'ясовувати їх причини.

Ще одним типом методів дослідження політики є експериментальні дослідження, які передбачають впровадження певних втручань чи умов для вивчення їх впливу на політичні процеси. Цей підхід дозволяє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та перевіряти гіпотези про політичне поведінку.

Усі ці типи методів дослідження політики використовуються дослідниками з метою отримання об'єктивного та глибокого розуміння політичних явищ та процесів, що відбуваються у суспільстві. Комбінування різних підходів та методів дозволяє підвищити ефективність дослідження та забезпечити більш точні та достовірні результати.

Сучасні дослідження політичного життя використовують широкий спектр методів та підходів для аналізу різноманітних аспектів політичної діяльності. Однією з найпоширеніших методик є анкетування, де дослідники збирають дані шляхом опитування різних груп населення за допомогою стандартизованих опитувальників. Цей метод дозволяє отримати відповіді на конкретні питання та оцінити думку громадськості.

Ще однією популярною методикою є аналіз документів, який передбачає систематичне вивчення різноманітних документів, таких як закони, регуляторні акти, заяви політичних лідерів тощо. Цей метод дозволяє розкрити та проаналізувати політичні тенденції, стратегії та прийняті рішення.

Додатково, етнографічні дослідження також мають велике значення в аналізі політичного життя. Дослідники проводять спостереження за поведінкою та взаємодією різних груп в реальних політичних ситуаціях, щоб отримати глибше розуміння соціальних процесів та динаміки владних структур.

Сучасні методики дослідження політичного життя також включають в себе використання кількісних та якісних підходів, таких як статистичний аналіз, фокус-групи, інтерв'ю, моделювання тощо. Ці методи дозволяють здійснювати комплексний аналіз політичних явищ та подій з різних точок зору.

Узагальнюючи, сучасні дослідження політичного життя використовують різноманітні методики, які допомагають розкрити складність та міждисциплінарність політичних процесів у різних сферах суспільного життя.

### **Питання для дискусії:**

1. У чому полягає суть та специфіка методів політичної науки?
2. З'ясуйте етапи формування методів політичного пізнання.
3. Застосовуючи різні підходи, типологізуйте методи політології.
4. Чим відрізняється контент-аналіз від інвент-аналізу в політологічних дослідженнях?
5. Охарактеризуйте загальнологічні методи політології.

6. З'ясуйте характерні риси та особливості сучасних методів дослідження політичного життя. Відповідь аргументуйте.

7. Опишіть експертні методи в політологічних дослідженнях.

### **ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:**

1. Етапи еволюції методів вивчення політики.

2. Компаративний метод в системі сучасних досліджень політичного життя суспільства.

3. Застосування математичних засобів у прикладному вивченні політичних відносин.

### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Аналіз сучасних методик дослідження політики: переваги та недоліки кількох підходів.

2. Вплив новітніх технологій на методики дослідження політики: від використання соціальних мереж до штучного інтелекту.

3. Міждисциплінарність у дослідженні політики: поєднання методів політології з елементами соціології, економіки та інших наукових галузей.

### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. Інноваційні технології дає нам змогу розглядати політичні явища з нового ракурсу і здійснювати більш точні та об'єктивні аналізи.

2. Дослідження політики за допомогою сучасних методик дозволяє нам отримувати швидкі та точні результати, необхідні для розв'язання складних проблем.

3. Завдяки використанню новітніх аналітичних інструментів, ми можемо краще зрозуміти динаміку влади та взаємозв'язки між політичними акторами.

## **ТЕМА: 3. Соціум і політика**

### **ПЛАН**

1. Еволюція походження уявлень про політику: основні етапи і парадигми.

2. Особливості сучасних інтерпретацій політики.

3. Політика як соціальна реальність, її основні сутнісні характеристики.

**Основні поняття:** політика, політична сфера, структура політики, поле політики, фактори політики, види політики, політичний інтерес, політичні відносини, політична організація, політична свідомість, політична діяльність, функції політики.

Еволюція походження уявлень про політику є складним та багатограним процесом, який охоплює ряд історичних етапів та парадигм. Перший етап у формуванні уявлень про політику пов'язаний з античною Грецією та Римом, де виникли перші поняття про владу, справедливість та управління суспільством. В цей період політика сприймалася як важливий аспект організації громадянського життя та визначення долі суспільства в цілому.

Другий етап в історії уявлень про політику відзначається середньовіччям, коли релігійні та феодальні структури відігравали ключову роль у формуванні політичних систем. У цей період політика тісно пов'язувалася з релігійними установами та моральними цінностями, що визначали її природу та функції.

Третій етап у розвитку уявлень про політику настав із початком епохи Просвітництва та модернізації. У цей період ідеї раціоналізму, індивідуалізму та демократії відіграли вирішальну роль у переосмисленні політичних структур та владних відносин. Політика стала розглядатися як сфера, яка повинна ґрунтуватися на принципах розуму, свободи та прав людини.

Четвертий етап в еволюції уявлень про політику пов'язаний з розвитком теорій модернізації та глобалізації. У цей період політика розглядається як складна система, що взаємодіє з економікою, культурою та іншими сферами суспільства. Виникають нові парадигми, такі як теорія демократії, транснаціоналізм та постмодернізм, які впливають на розуміння політичних процесів.

Четвертий етап в еволюції уявлень про політику пов'язаний з розвитком теорій модернізації та глобалізації. У цей період політика розглядається як складна система, що взаємодіє з економікою, культурою та іншими сферами суспільства. Виникають нові парадигми, такі як теорія демократії, транснаціоналізм та постмодернізм, які впливають на розуміння політичних процесів.

П'ятий етап в еволюції уявлень про політику можна відзначити в наш час, коли відбувається постійне переосмислення та адаптація політичних концепцій до нових викликів і тенденцій. Цей період характеризується розвитком інформаційних технологій, зростанням глобальних проблем та розширенням участі громадян у політичному процесі.

Шостий етап, який ще в процесі формування, передбачає подальший розвиток уявлень про політику в контексті екологічної кризи, трансгуманізму та нових форм організації суспільства. У цьому етапі можливе з'явлення нових парадигм, які змінюватимуть способи розуміння та вирішення політичних проблем у майбутньому.

Сучасні інтерпретації політики відображають складність та багатогранність цієї сфери суспільного життя і відображають широкий спектр підходів та теоретичних уявлень. Однією з основних особливостей сучасних інтерпретацій політики є їх мультидисциплінарний характер, що передбачає використання підходів і методів не лише з політології, але й з соціології, економіки, філософії, правознавства та інших галузей науки.

Другою важливою особливістю сучасних інтерпретацій політики є акцент на взаємозв'язку різних рівнів політичного аналізу. Вони охоплюють як макросоціологічні аспекти, пов'язані з державними структурами та міжнародними відносинами, так і мікросоціологічні дослідження, що аналізують політичну поведінку і взаємодію індивідів у суспільстві.

Третя особливість полягає в розгляді політики як динамічного явища, що постійно еволюціонує та адаптується до змін у суспільстві, економіці та

культури. Сучасні інтерпретації політики акцентують увагу на процесах трансформації та змін, що відбуваються у політичних системах.

Четверта особливість сучасних інтерпретацій полягає в увазі до глобальних викликів та проблем, які впливають на політичний ландшафт сучасного світу. Це охоплює такі аспекти, як глобалізація, кліматичні зміни, міграційні процеси та інші глобальні та транснаціональні виклики.

П'ята особливість полягає в увазі до плюралізму і різноманітності підходів до розуміння політики. Сучасні інтерпретації визнають різні концепції та теорії, які допомагають розкрити різні аспекти політичного життя та дозволяють уникнути однобокого розуміння цього складного явища.

Шоста особливість сучасних інтерпретацій полягає в акценті на практичний аспект досліджень. Вони враховують можливість застосування отриманих знань для розробки стратегій управління, прийняття політичних рішень та розв'язання актуальних суспільних проблем.

Політика як соціальна реальність є складною та динамічною сферою, яка визначає взаємовідносини між різними суб'єктами у суспільстві та формує рішення, що впливають на його функціонування. Однією з основних сутнісних характеристик політики є її владність, що виявляється у здійсненні впливу на прийняття та реалізацію рішень, які мають значний соціальний вплив.

Другою важливою характеристикою політики є її спрямованість на досягнення певних цілей або інтересів, що можуть бути різноманітними в залежності від конкретних суб'єктів і контексту політичного процесу. Ця спрямованість може виявлятися у встановленні законів, регулюванні економічних відносин, формуванні зовнішньої політики тощо.

Третьою сутнісною характеристикою політики є її конфліктність, що проявляється у протистоянні різних інтересів та поглядів на ключові питання суспільства. Конфлікти в політиці можуть виникати як між окремими групами чи індивідами, так і між різними політичними силами чи державами.

Четвертою характеристикою політики є її інституціоналізація, що передбачає наявність різноманітних органів та структур, що здійснюють

політичну діяльність та забезпечують функціонування політичної системи. Інституції політики включають у себе парламенти, уряди, політичні партії, міжнародні організації тощо.

П'ятою сутнісною характеристикою політики є її відкритість, що передбачає доступність інформації про політичні процеси та можливість участі громадян у формуванні та реалізації політичних рішень. Відкритість політики сприяє демократизації суспільства та зміцненню легітимності політичних влад.

Шостою важливою характеристикою політики є її еволюційність та адаптивність, що проявляються у здатності політичних систем адаптуватися до змін у соціальному, економічному та культурному середовищі та реагувати на внутрішні та зовнішні виклики.

#### **Питання для дискусії:**

1. Проаналізуйте різноманітні визначення політики. Виберіть, на Ваш погляд, найбільш вдале. Аргументуйте свій вибір.
2. Охарактеризуйте основні етапи еволюції уявлень про політику.
3. В чому полягають особливості сучасних інтерпретацій політики? Відповідь аргументуйте.
4. З'ясуйте зміст основних концепцій політики.
5. У чому суть політики як явища соціального життя? Які причини її виникнення?
6. Політика діалектично взаємодіє з усіма сферами суспільного життя, але перш за все з економікою, соціальною сферою. Розкрийте взаємодію між ними.
7. У чому проявляється самостійність політики?
8. Розкрийте структуру, мету, засоби, рушійні сили та межі політики в суспільстві.
9. З'ясуйте рівні функціонування та види політики. Відповідь аргументуйте.
10. Чим різняться категорії “політика” й “політологія”?

### **ТЕМА РЕФЕРАТІВ:**

1. Інтерпретація політики в сучасній західній політичній науці.
2. Проблема формування визначення політики: соціологічні, субстанційні та наукові трактування.
3. Роль, зміст особливості політики в сучасних умовах.

### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Соціальні та культурні аспекти політики: взаємозв'язок між політичними рішеннями та суспільними цінностями.
2. Політика як вираз соціальних конфліктів: аналіз впливу різних соціальних груп на прийняття політичних рішень.
3. Еволюція політики як соціального явища: від античності до сучасності.

### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. Суспільство без політики - це як тіло без душі.
2. У політиці виявляється найглибший психологічний та емоційний аспекти людського життя.
3. Політика - це віддзеркалення всієї складності та різноманітності соціальних відносин.

### **ТЕМА: 4. Влада і політичне життя суспільства**

#### **ПЛАН**

1. Влада як явище суспільного життя.
2. Генеза і природа публічної влади.
3. Структура і легітимність державної влади.

**Основні поняття:** влада, політична влада, типи влади, легітимність, легальність, авторитет влади, структура влади, концепції влади, ресурси влади, джерела влади, суб'єкти та об'єкти влади, харизма, функції політичної влади, політичне панування.

Влада як явище суспільного життя є однією з фундаментальних складових політичного процесу і визначає систему взаємовідносин між різними акторами у суспільстві. Однією з основних характеристик влади є її здатність контролювати ресурси та приймати рішення, які впливають на життя і діяльність інших суб'єктів у суспільстві.

Влада може бути централізованою або децентралізованою в залежності від того, наскільки концентрована вона у руках певних інституцій чи осіб. Централізована влада характеризується консолідацією політичної влади в одній чи кількох структурах, тоді як децентралізована влада передбачає розподіл владних повноважень між різними рівнями чи суб'єктами управління.

Ще однією важливою характеристикою влади є її легітимність, яка визначається ступенем прийнятності та підтримки владних структур і рішень з боку суспільства. Легітимна влада має вищий ступінь авторитету та здатність мобілізувати підтримку громадян.

Влада також може бути формальною або неформальною. Формальна влада базується на законодавчих нормах та конституційних принципах і виявляється через діяльність офіційних політичних інститутів. Неформальна влада, навпаки, може виникати через соціальні зв'язки, культурні традиції та інші фактори, що не визначені законом.

Крім того, влада може бути економічною, політичною, соціальною та іншими формами. Економічна влада виявляється через контроль за економічними ресурсами та виробничими процесами, тоді як політична влада охоплює прийняття рішень та управління суспільством на різних рівнях.

Загалом, влада є ключовим аспектом суспільного життя, що визначає взаємовідносини між різними акторами, процеси прийняття рішень та напрями розвитку суспільства. Її аналіз і розуміння є важливим завданням для політичної науки та практики.

Гене́за та природа публічної влади є об'єктом вивчення політичної науки, оскільки вони визначають основні принципи та механізми функціонування політичних систем. Публічна влада виникає з необхідності управління

суспільством та регулювання взаємовідносин між його складовими частинами. Вона формується на основі соціальних угод та інституціональних механізмів, які дозволяють забезпечити стабільність та функціонування суспільства.

Однією з ключових характеристик публічної влади є її легітимність, яка базується на прийнятті суспільством принципів та норм, що лежать в основі владних структур. Легітимна влада має вищий ступінь довіри та підтримки з боку громадян, що дозволяє їй ефективно впливати на розвиток суспільства.

Публічна влада також характеризується своєрідністю своїх носіїв та механізмів здійснення. Вона може бути централізованою, коли владні повноваження концентруються у руках обмеженої кількості інституцій або осіб, або децентралізованою, коли влада розподіляється між різними рівнями владних структур.

Одним із важливих аспектів природи публічної влади є її механізми здійснення та реалізації. Вони можуть включати у себе законодавчі, виконавчі та судові органи, політичні партії, громадські організації та інші інструменти, що забезпечують функціонування політичної системи.

Публічна влада також має свою історичну еволюцію, яка відображається у різних формах та типах організації політичного управління у різних епохах та країнах. Ця еволюція відображає трансформацію від монархічних та феодальних структур до сучасних демократичних систем.

Узагальнюючи, генеза та природа публічної влади визначаються її соціальним контекстом, легітимністю, механізмами здійснення та історичним розвитком. Вони становлять основу політичного життя суспільства та визначають основні принципи та цінності, на яких ґрунтується функціонування політичних систем.

Структура і легітимність державної влади є ключовими аспектами політичної системи кожної країни. Структура державної влади визначається організаційною формою та розподілом владних повноважень між різними інституціями та органами управління. Типова структура державної влади

включає у себе виконавчу, законодавчу та судову гілки влади, які взаємодіють у процесі управління країною.

Легітимність державної влади визначається ступенем прийняття та підтримки її дій з боку суспільства. Легітимна влада має вищий ступінь довіри та авторитету, що дозволяє їй ефективно впливати на розвиток країни та забезпечувати стабільність політичної системи. Однією з основних структурних складових державної влади є виконавча гілка влади, яка відповідає за здійснення виконавчих функцій, включаючи здійснення законодавчих положень, управління державним апаратом та виконання рішень. Законодавча гілка влади відповідає за прийняття законів та нормативних актів, які визначають основні правила та принципи функціонування суспільства. Вона представлена парламентом чи іншим законодавчим органом, який обирається на основі виборів або інших форм представницької демократії. Судова гілка влади відповідає за здійснення судової влади та розгляд справ згідно з чинним законодавством. Вона забезпечує здійснення правосуддя та захист прав та свобод громадян, виступаючи незалежним органом. Державна влада також може мати додаткові структурні складові, такі як місцеве самоврядування, агентури та комітети, які забезпечують реалізацію владних функцій на різних рівнях управління.

Легітимність державної влади полягає у визнанні та прийнятті суспільством законності та правомірності її дій та рішень. Основними джерелами легітимності є конституційні норми, виборчі механізми, демократичні процедури та правові принципи. Легітимність влади є важливим фактором, що забезпечує її авторитет та підтримку у суспільстві, сприяючи стабільності та ефективності державного управління. Однією з важливих складових легітимності державної влади є її соціальна підтримка та визнання з боку громадян. Це включає в себе дотримання прав людини, гарантування свобод та прав громадян, а також рівні можливості для всіх членів суспільства. Соціальна легітимність ґрунтується на принципах справедливості, демократії та правової держави. Крім того, легітимність державної влади може бути

забезпечена через виборчий процес, що ґрунтується на вільних та справедливих виборах, а також на участі громадян.

### **Питання для дискусії:**

1. Охарактеризуйте владу як явище суспільного життя.
2. Дайте розгорнуте визначення поняття “влада” та проаналізуйте концептуальні підходи до проблеми політичної влади.
3. Поясніть причини існування владних відносин в людському суспільстві.
4. З’ясуйте основні способи існування влади, а також напрями і способи її функціонування.
5. Охарактеризуйте основні шляхи політогенезу. Відповідь аргументуйте.
6. Здійсніть порівняльний аналіз концепцій влади.
7. Типологізуйте атрибутивні концепції влади.
8. В чому суть реляційних теорій влади?
9. Поясніть зміст новітніх постструктуралістських концепцій влади.
10. Покажіть специфічні риси політичної влади.
11. Назвіть основні риси ресурсів влади, а також поясніть у чому полягає особлива роль економічних та інформаційних ресурсів політичної влади.
12. Яке співвідношення між політичною владою і державною? Відповідь аргументуйте.
13. Що означає поняття «легітимність політичної влади», наведіть конкретні приклади проведення заходів по легітимації політичної та державної влади.
14. Проаналізуйте відомі Вам типи легітимності влади.
15. Виділіть види та типи влади і охарактеризуйте традиційні форми політичної влади.
16. Поясніть значення концепції поділу влади як системи стримувань і противаг та покажіть роль законодавчої, виконавчої й судової влади в структурі державної влади.

17. Що таке суб'єкт політичної влади? Як і в яких концептуальних підходах щодо розуміння сутності влади тлумачиться це поняття.

18. Що входить у поняття “фаховість” влади в сучасних умовах? На Ваш вибір, проаналізуйте професійні здібності діючих політичних лідерів.

19. Охарактеризуйте сучасні тенденції в розвитку політичної влади як у світі загалом, так і в Україні зокрема.

#### **ТЕМИ РЕФЕРАТИВ:**

1. Походження влади і її джерела.
2. Поведінкові концепції влади.
3. Концепція раціональної бюрократії М. Вебера.
4. Проблема влади у З.Фрейда.
5. Проблеми політичної влади в Україні на сучасному етапі державотворення

#### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Легітимність політичної влади у міжнародному контексті: вплив міжнародного співтовариства на прийняття рішень.
2. Соціальні чинники легітимності політичної влади: роль культури, ідентичності та інституцій.
3. Криза легітимності та шляхи виходу з неї: стратегії відновлення довіри громадян до влади.

#### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. Криза легітимності влади може бути подолана лише шляхом відкритого діалогу із громадянами та врахуванням їхніх потреб і поглядів.
2. Найефективнішим засобом виходу з кризи легітимності є створення механізмів для більшого включення громадян у процеси прийняття рішень та розвитку політики.
3. Довіра до влади виникає не лише внаслідок результатів роботи, але й через відкритість, прозорість та здатність пояснити свої дії перед громадськістю.

4. Шлях до відновлення легітимності влади лежить через активне залучення громадян до процесів управління, підвищення рівня їхньої освіченості та забезпечення їхніх прав.

5. У кризові моменти необхідно діяти чесно, відкрито і відповідально перед громадянами, показуючи готовність слухати їхній голос і враховувати їхні інтереси.

## **ТЕМА 5. Просторово-часові та динаміко-статистичні характеристики політики.**

### **ПЛАН**

1. Проблема можливості об'єктивного бачення політики.
2. Ціннісні орієнтири і владні регулятиви в структурі політичного життя.
3. Просторово-часовий континуум політичної сфери. Мікро-макро-мегаполітика.

**Основні поняття:** політична сфера, об'єктивний вимір політики, просторово-часовий континуум політичної сфери, політичний простір, політичний час, мікро- макро- мега-політика, політичні цінності .політичні норми, політичний порядок, політичні зміни.

Проблема можливості об'єктивного бачення політики виникає з усвідомлення складності та багатогранності політичних явищ. Політика, як суспільне явище, включає в себе різноманітні аспекти, такі як влада, прийняття рішень, конфлікти і співпраця між суб'єктами політичного процесу. Ця складність створює ускладненість у спробах об'єктивно оцінити та проаналізувати політичні явища.

Однією з основних проблем є відсутність абсолютно об'єктивного точки зору у політичних науках. В поглядах та думках щодо політики завжди присутній певний ступінь суб'єктивізму, оскільки вони формуються на основі індивідуального досвіду, соціокультурного контексту та особистих переконань.

Іншою важливою проблемою є наявність різних інтерпретацій та тлумачень політичних подій та процесів. Різні політичні теорії, ідеології та погляди можуть призводити до різних висновків щодо того, які рішення є оптимальними або найбільш відповідними.

Також проблему об'єктивного бачення політики підсилює вплив медіа та інформаційних технологій на формування громадської думки. Представлення політичних подій через призму певних інтересів чи бізнес-структур може призвести до виникнення спотворених уявлень про політичну дійсність.

Крім того, об'єктивне бачення політики ускладнюються через залежність політичних діячів від інтересів та натхнення, які можуть бути приватними чи груповими. Це може призвести до впливу внутрішніх чи зовнішніх чинників на прийняття рішень, що ускладнює можливість об'єктивного аналізу.

Отже, проблема можливості об'єктивного бачення політики залишається актуальною та складною задачею для політичних наук, оскільки вона вимагає постійного аналізу, обговорення та пошуку способів для мінімізації впливу суб'єктивних факторів на формування політичних висновків.

У структурі політичного життя ціннісні орієнтири та владні регулятиви відіграють ключову роль у визначенні напрямку політичних процесів та прийнятті рішень. Ціннісні орієнтири відображають систему цінностей, які є важливими для суспільства, такі як свобода, справедливість, рівність та інші. Вони формують основу для визначення політичних пріоритетів та встановлення нормативів поведінки у політичній сфері.

Політичні регулятиви, з іншого боку, представляють собою правові та інституціональні механізми, які регулюють взаємовідносини між суб'єктами політичного процесу та забезпечують функціонування політичної системи. Ці регулятиви можуть включати у себе конституційні норми, законодавство, політичні інституції, виборчі процедури та інші механізми, які визначають правила гри у політичному просторі.

У структурі політичного життя ціннісні орієнтири та владні регулятиви взаємодіють між собою, визначаючи поведінку політичних акторів та

формування політичних рішень. Ціннісні орієнтири ставлять перед політичними лідерами та інституціями завдання захищати та просувати ці цінності в рамках політичного процесу. Водночас, владні регулятиви визначають рамки дій політичних акторів, обмежуючи їхню поведінку та забезпечуючи виконання законів та нормативів, що регулюють політичну діяльність. Ці регулятиви забезпечують стабільність та легітимність політичних інститутів та процесів.

Однак, іноді між ціннісними орієнтирами та владними регулятивами можуть виникати конфлікти, особливо у випадках, коли існують протиріччя між вимогами суспільства та законами, що регулюють його функціонування. Це може призводити до напружених ситуацій та конфліктів у політичній сфері.

Отже, важливим завданням у структурі політичного життя є забезпечення взаємодії між ціннісними орієнтирами та владними регулятивами з метою забезпечення ефективності та легітимності політичного процесу.

Просторово-часовий континуум політичної сфери відображає взаємозв'язок політичних процесів у просторі та часі. Він охоплює широкий спектр явищ, від місцевого рівня до глобального, а також враховує їхні динамічні зміни з плином часу. Цей континуум є ключовим поняттям для розуміння складності та многогранності політичної реальності.

Мікро-макро-мегаполітика відображає різні рівні політичної діяльності та взаємодії. Мікрополітика вивчає взаємодію та конфлікти на найменшому, місцевому рівні, такі як внутрішньокорпоративні або міжособисті взаємини. Макрополітика аналізує політичні процеси на національному та міжнародному рівнях, включаючи великі політичні інституції та глобальні взаємодії між країнами. Мегаполітика охоплює найбільші та найскладніші політичні структури та процеси, такі як геополітичні конфлікти, глобальні стратегії та впливові міжнародні організації.

Просторово-часовий континуум політичної сфери демонструє, що політична діяльність та взаємодія знаходяться у постійному стані зміни та

розвитку. Він враховує різноманітність політичних контекстів у різних місцях та часах, а також їхні взаємозв'язки та вплив на політичні процеси.

Мікро-макро-мегаполітика надає можливість розглядати політичні явища на різних рівнях аналізу, що дозволяє отримати більш повне та глибоке розуміння політичної реальності. Вивчення цих рівнів політики допомагає розкрити складні взаємозв'язки між місцевими, національними та міжнародними політичними процесами.

Розуміння просторово-часового континууму політичної сфери та концепції мікро-макро-мегаполітики є важливим для сучасної політичної науки та практики. Вони допомагають аналізувати та розуміти складність політичної реальності та розвивати ефективні підходи до управління політичними процесами.

#### **Питання для дискусії:**

1. Чи можливим є об'єктивний аналіз політики? Відповідь аргументуйте.
2. Охарактеризуйте структуру об'єктивного виміру політики.
3. У чому полягає особливість норм, які регулюють владні відносини в суспільстві?
4. Яку роль відіграють політичні установки в житті суспільства?
5. Дайте визначення поняття “політичний простір”. Здійсніть порівняльний аналіз політичного простору із простором фізичним та географічним.
6. З'ясуйте особливості локальної, регіональної та глобальної політики.
7. Охарактеризуйте основні підходи щодо з'ясування специфіки політичного простору.
8. Що таке політичний час? У чому полягає його відмінність від часу календарного та фізичного?
9. Здійсніть порівняльний аналіз лінійного та циклічного типів соціального часу.
10. У чому полягає особливість есхатологічного часу? Відповідь аргументуйте.

11. Порівняйте поняття “політична статика” і “політична динаміка”.

#### **ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:**

1. Ш.-Л. Монтеск'є про взаємозв'язок між оптимальною формою правління і масштабами територіального простору держави.

2. П. Сорокін і П. Бурдьє про розмежування категорій соціального і політичного, фізичного та географічного простору.

#### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Медіа та їхня роль у формуванні політичного часу: від обговорень до маніпуляцій.

2. Стратегії маніпулювання політичним часом: відкритість та закритість інформації у політичних кампаніях.

3. Співвідношення між політичним часом та глобальними викликами: аналіз реакції політичних систем на кризові ситуації.

#### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. Криза легітимності - це виклик до глибокого переосмислення не лише політичних, але й соціальних норм і цінностей.

2. Розмежування категорій соціального і політичного простору може допомогти відновити рівновагу в суспільстві та підвищити довіру до влади.

3. Політичний простір - це сцена, де відбуваються боротьба за владу та вирішення суспільних конфліктів.

4. Зміна політичного простору може відбуватися через масові рухи, реформи влади та зміни в політичному ландшафті.

### **ТЕМА 6. Сутність та структура суб'єктивного виміру політики.**

#### **Політична свідомість. Політична ідеологія.**

#### **ПЛАН**

1. Специфіка суб'єктивного виміру політики.

2. Політична свідомість як суб'єктивна рефлексія і актуальне орієнтування в полі політики.

3. Практично-перетворююча активність соціальних суб'єктів і політичні відносини. Концепція “раціонального вибору” політичних дій.

4. Політичні інститути і соціальне спілкування. Концепція “нового інституціоналізму”.

5. Поняття політичної ідеології: її сутнісні риси, рівні та функції.

6. Основні та альтернативні ідейно-політичні течії сучасності.

**Основні поняття:** суб'єктивний вимір політики, політична свідомість, політичні відносини, соціальні суб'єкти, політичні інститути, політична соціалізація, політична поведінка, політична ідеологія, ідейно-політичні течії.

Специфіка суб'єктивного виміру політики полягає у вивченні та аналізі індивідуальних переконань, уявлень, цінностей та емоцій, які впливають на політичну поведінку та участь особистостей у політичному процесі. Суб'єктивний вимір відображає різноманітність індивідуальних перспектив, оцінок та відношень до політичних подій та процесів.

Вивчення суб'єктивного виміру політики передбачає аналіз індивідуальних мотивацій та ідентичності, які впливають на політичну поведінку. Це можуть бути політичні уподобання, релігійні чи етнічні переконання, особисті цінності та ідеологічні установки. Однією з важливих характеристик суб'єктивного виміру політики є його контекстуальність. Індивідуальні уявлення та оцінки політичних явищ часто залежать від соціокультурного середовища, емоційного стану, особистого досвіду та інших контекстуальних факторів.

Суб'єктивний вимір політики відображається у формуванні політичних думок та уподобань, які можуть варіювати від особистих симпатій чи антипатій до конкретних політичних діячів, партій або ідеологій. Дослідження суб'єктивного виміру політики дозволяє отримати уявлення про мотивації та раціонал західної політичної поведінки, що є важливим для розуміння та прогнозування політичних процесів та явищ. Завдяки аналізу суб'єктивного

виміру політики можливе краще розуміння та пояснення індивідуальних та колективних політичних реакцій на різні події та рішення, що відбуваються у політичній сфері.

Практично-перетворююча активність соціальних суб'єктів відіграє ключову роль у формуванні та зміні політичних відносин. Ця активність полягає у здійсненні конкретних дій та взаємодії з політичним середовищем з метою досягнення своїх цілей або задоволення інтересів. Соціальні суб'єкти можуть виступати як індивіди, групи, організації чи навіть держави, що мають власні потреби, цілі та стратегії впливу на політичну сферу.

Концепція "раціонального вибору" політичних дій передбачає, що суб'єкти політики вибирають ті дії, які максимізують їх очікувані користи та мінімізують витрати. Згідно з цією концепцією, індивіди та групи діють обмірковано, враховуючи всі можливі альтернативи та наслідки своїх дій перед прийняттям рішення. Специфіка суб'єктивного виміру політики полягає у тому, що індивіди та групи можуть оцінювати політичні події та процеси з різних поглядів, враховуючи свої власні цінності, переконання, інтереси та досвід. Це призводить до різноманітності та індивідуальності у сприйнятті та інтерпретації політичної дійсності. Суб'єктивний вимір політики також включає в себе емоційний аспект, оскільки індивіди можуть реагувати на політичні події та рішення відповідно до своїх почуттів та емоцій. Емоції можуть впливати на процеси ухвалення рішень та мобілізацію громадськості, а також на формування політичних настанов та ідентифікацію.

Практично-перетворююча активність соціальних суб'єктів є ключовим фактором у виникненні та зміні політичних відносин. Вона визначає можливості та обмеження у впливі окремих акторів на політичний процес та формування політичної реальності. Концепція "раціонального вибору" політичних дій надає можливість розуміти мотивації та стратегії дії суб'єктів політики. Вона допомагає прогнозувати поведінку індивідів та груп у політичному процесі, а також розуміти виникнення та розвиток політичних конфліктів із погляду раціональних інтересів.

Концепція "нового інституціоналізму" в політичній науці визначається як теоретичний підхід, спрямований на вивчення впливу політичних інститутів на формування та розвиток суспільства. Ця концепція виникла як реакція на недоліки традиційного інституціоналізму та враховує важливість не лише формальних політичних структур, але й їхніх неформальних аспектів, таких як норми, цінності та практики, які впливають на соціальне спілкування та взаємодію в суспільстві.

У рамках концепції "нового інституціоналізму" вивчення політичних інститутів тісно пов'язане з аналізом соціального спілкування. Соціальне спілкування визначається як процес обміну інформацією та ідеями між суб'єктами політичної системи, що формує загальну політичну культуру та впливає на прийняття політичних рішень.

Політичні інститути в контексті "нового інституціоналізму" розглядаються як набори правил, норм та процедур, що регулюють політичну поведінку та взаємодію акторів у суспільстві. Ці інститути включають у себе як формальні установи, так і неформальні правила гри, які впливають на соціальне спілкування та формування політичних відносин.

Концепція "нового інституціоналізму" розглядає взаємозв'язок між політичними інститутами та соціальним спілкуванням як ключовий фактор у формуванні та функціонуванні політичної системи. Вона підкреслює важливість розуміння не тільки структури політичних інститутів, але й їхнього впливу на практичну діяльність та взаємодію суспільних суб'єктів.

Поняття політичної ідеології становить собою систему взаємопов'язаних поглядів, цінностей, ідей та переконань, які визначають способи організації суспільства та влади. Сутність політичної ідеології полягає у спробі відповісти на ключові питання політичного життя, такі як розподіл влади, соціальна справедливість, роль держави та інші. Вона відображається у визначенні мети та завдань політичної діяльності, способів досягнення цих цілей та уявленнях про ідеальне суспільство.

Політичні ідеології можуть існувати на різних рівнях абстракції. На першому рівні розташовані загальні концепції, такі як лібералізм, консерватизм, соціалізм тощо, які визначають загальні принципи політичної діяльності. На другому рівні знаходяться конкретні ідеологічні системи, які враховують особливості конкретних країн та історичних контекстів. На третьому рівні існують індивідуальні ідеології, які формуються на основі особистих переконань та життєвого досвіду кожного окремого індивіда.

Функції політичної ідеології включають у себе не лише сприяння формуванню індивідуальних та колективних ідентичностей, а й визначення цілей та завдань політичної діяльності, орієнтацію у політичному просторі та підтримку соціально-політичних рухів та партій. Крім того, політична ідеологія виступає інструментом мобілізації суспільства та визначає межі допустимого в політичному діалозі.

Сучасний політичний ландшафт відрізняється різноманітністю ідейно-політичних течій. Основні ідейно-політичні течії включають в себе лібералізм, консерватизм, соціалізм, а також їхні варіації та комбінації. Кожна з цих течій має свої особливості, визначаючи підходи до вирішення ключових політичних питань та співвідношення інтересів держави та суспільства.

Паралельно з основними течіями існують альтернативні ідейно-політичні напрямки, які виходять за межі традиційних ідеологій. Ці напрямки можуть включати в себе екологізм, фемінізм, популізм та інші. Вони висловлюють альтернативні погляди на політичні питання та пропонують нові шляхи розвитку суспільства.

У сучасному політичному дискурсі нерідко спостерігається взаємодія та конфлікт різних ідейно-політичних течій, що визначає динаміку політичного процесу та формування сучасного політичного ландшафту. Таке різноманіття дозволяє враховувати різні потреби та інтереси різних груп суспільства та розвивати плюралістичну демократію.

### **Питання для дискусії:**

1. З'ясуйте структуру суб'єктивноно виміру політики.

2. Розкрийте суть політичної свідомості як форми відображення політичного буття та її обумовленість історичними, національними, соціально-економічними й культурними чинниками розвитку суспільства.

3. Проаналізуйте емоційно-психологічні сторони політичної свідомості.

4. Які фактори вплинули на особливості формування політичної свідомості населення західних областей України?

5. Чим відрізняється централістська й децентралістська типологія політичної свідомості?

6. Чим характерна науково-теоретична політична свідомість?

7. Чи є відмінність у політичній свідомості населення західного й східного регіонів України? У чому вона проявляється?

8. Визначте суть політичної ідеології та класичних уявлень про неї?

9. Охарактеризуйте структуру та функції політичної ідеології.

10. Дайте характеристику основних ідейно-політичних течій сучасності, виділивши їх характерні риси та особливості.

11. Визначте, які політичні ідеології переважають у регіонах України? Охарактеризуйте їх.

12. У чому полягає концепція “кінець ідеології” Д.Белла?

13. Чим відрізняється ідеологія соціалістів від ідеології соціал-демократів?

14. В чому полягає суть концепції “раціонального вибору” політичних дій?

15. Охарактеризуйте теорію “нового інституціоналізму”.

### **ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:**

1. Політична свідомість як відображення політичного життя суспільства.

2. Динаміка політичної свідомості сучасного українського суспільства.

3. Причини та джерела основних ідеологій.

4. Сутність ідеології українського державотворення.

### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Ідеологія у сучасному світі: чи може ідеологія зберегтися в умовах постіндустріального суспільства?

2. Політичний пейзаж після кінця ідеології: аналіз розвитку політичних партій та рухів в умовах постідеологічної ери.

3. Зміна уявлень про ідеологію в сучасному світі: від ідеологічних конфліктів до пошуку компромісів?

4. Міжнародний вимір кінця ідеології: від загострення ідеологічних протиріч до пошуку спільних цінностей у глобальному світі.

### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. Ідеологія - це дух, який наповнює форми політичного життя, та серце, яке приводить їх у рух.

2. Ідеологія - це не тільки збірний образ ідеального суспільства, але й міра впливу нашої віри в його можливість.

3. Суспільство без ідеології - це корабель без компасу.

### **ТЕМА 7. Макрополітична структура суспільства: теоретичні моделі та інституціональні компоненти.**

#### **ПЛАН**

1. Теоретичні моделі політичної організації: еволюції і типи.
2. Класичні концепції політичної системи. Сутність і функції політичної системи.
3. Підсистеми в макрополітичній структурі.
4. Типологія політичних систем.
5. Сучасні постсистемні підходи до макрополітики.

**Основні поняття:** політична система суспільства, політична організація, політична структура суспільства, інституціональна підсистема, ідеологічна підсистема, комунікативна підсистема, нормативна підсистема, культурна підсистема, демократія, тоталітаризм, авторитаризм, теорії політичної системи.

Теоретичні моделі політичної організації є ключовими концептуальними рамками, що дозволяють розуміти та пояснювати політичні структури, їхні перетворення та взаємодії у суспільстві. Ці моделі є результатом системного аналізу політичних систем і відображають їхню складність та динаміку.

Еволюція теоретичних моделей політичної організації відбувається під впливом різноманітних факторів, таких як соціокультурні зміни, технологічний прогрес та політичні трансформації. Починаючи з класичних моделей політичної організації, таких як монізм та плюралізм, і до сучасних теорій, таких як глобалізаційна модель, теоретичні підходи постійно змінюються та адаптуються до нових реалій.

Типи теоретичних моделей політичної організації можуть включати в себе ідеалізовані та абстрактні моделі, такі як модель ідеальної демократії чи авторитарного режиму, а також дескриптивні моделі, які відображають реальні політичні системи з їхніми специфічними особливостями.

Теоретичні моделі політичної організації є важливими інструментами для аналізу та розуміння політичних процесів та явищ у суспільстві. Вони допомагають розкрити складні структури та динаміку взаємодії між політичними акторами та інститутами, а також передбачити можливі наслідки різних політичних рішень.

Сутність політичної системи полягає в комплексі взаємозв'язаних елементів, що утворюють організовану систему політичного управління та влади в суспільстві. Ця система включає у себе інституції, процеси, а також акторів, які взаємодіють між собою з метою прийняття політичних рішень та регулювання суспільних відносин. Функції політичної системи полягають у забезпеченні політичної стабільності, регулюванні конфліктів, представництві інтересів громадян, а також забезпеченні легітимності влади.

Однією з основних функцій політичної системи є забезпечення політичної стабільності в суспільстві. Це означає здатність системи до збереження порядку, запобігання кризам та конфліктам, а також здатність адаптуватися до змін у соціальному середовищі.

Іншою важливою функцією політичної системи є регулювання конфліктів у суспільстві. Політична система виступає механізмом вирішення суперечностей та протиріч у суспільстві шляхом участі різних інститутів та акторів у процесі прийняття рішень.

Представництво інтересів громадян є ще однією важливою функцією політичної системи. Вона полягає у здійсненні влади через виборчі механізми та забезпеченні участі громадян у процесі формування та реалізації політики.

Легітимність влади є ключовою функцією політичної системи, оскільки вона визначає правомірність владних структур та рішень в очах громадян. Легітимність влади може базуватися на різних принципах, таких як демократична легітимність, правова легітимність або традиційна легітимність.

Загалом, сутність і функції політичної системи визначають її роль у суспільстві та способи вирішення політичних проблем і завдань. Ця система відображає складну взаємодію між різними суспільними суб'єктами та процесами, що відбуваються в політичній сфері.

Типологія політичних систем в політологічній науці визначається як класифікація політичних організацій за різноманітними ознаками та критеріями. Ця класифікація дозволяє встановлювати спільні особливості та різниці між політичними системами різних країн і регіонів світу. При цьому враховуються такі аспекти, як форма правління, структура влади, характер політичного процесу та інші.

Перша категорія включає демократичні та авторитарні політичні системи. Демократичні системи характеризуються вільними та регулярними виборами, захистом прав та свобод громадян, а також розподілом влади між різними гілками влади. Авторитарні системи, навпаки, відрізняються обмеженням політичних прав та свобод, обмеженою конкуренцією на політичній арені та домінуванням централізованої влади.

Друга категорія включає парламентські, президентські та змішані політичні системи. У парламентських системах влада зосереджена в парламенті, який обирає виконавчу владу (кабінет міністрів). У

президентських системах головою держави є президент, який обирається національним голосуванням та має значний авторитет. Смішані системи поєднують елементи обох типів.

Третя категорія охоплює федеральні та унітарні політичні системи. У федеральних системах влада поділяється між центральним та регіональними рівнями влади, кожен з яких має власні компетенції та повноваження. Унітарні системи характеризуються централізованим управлінням, де влада концентрується в центральних органах.

Четверта категорія включає мультипартійні та двопартійні політичні системи. У мультипартійних системах представлені різні політичні партії, які конкурують між собою за владу та вплив. У двопартійних системах влада майже повністю концентрується між двома основними партіями, які зазвичай чергуються на правління.

П'ята категорія охоплює регіональні політичні системи, такі як системи країн Європейського Союзу, Латинської Америки, Азії тощо. Кожна з цих систем має свої особливості, які визначаються історією, культурними традиціями та геополітичним контекстом регіону.

Типологія політичних систем є важливим інструментом для порівняння політичних режимів, вивчення їхніх особливостей та впливу на суспільний розвиток. Вона дозволяє краще розуміти складні взаємозв'язки між політичними процесами та структурами в різних країнах.

#### **Питання для дискусії:**

1. Охарактеризуйте основні етапи еволюції уявлень про макрополітичну структуру суспільства.
2. Дайте визначення політичної системи та охарактеризуйте класичні уявлення про неї в політичній думці.
3. Порівняйте моделі політичної системи Д. Істона і Г. Алмонда. Визначте спільне та відмінне.
4. У чому полягає суть та особливість концепції політичної системи К. Дойча?

5. Проаналізуйте взаємодії політичної системи з економічною, соціальною правовою та іншими суспільними структурами.
6. Охарактеризуйте основні структурні елементи політичної системи.
7. Визначте критерії, за допомогою яких можна класифікувати політичні системи.
8. Як Ви розумієте перехідний тип політичних систем?
9. Що означає змішаний тип політичної системи?
10. Визначте головні елементи демократичної, авторитарної і тоталітарної політичних систем.
11. Назвіть основні функції політичної системи.
12. Визначте основні відмінності політичних систем України й росії.
13. Чому необхідна подальша реформа політичної системи України? Відповідь аргументуйте..
14. З'ясуйте суть сучасних постсистемних підходів до макрополітики.

#### **ТЕМИ РЕФЕРАТИВ:**

1. Структурний функціоналізм як методологічна основа теорії політичної системи.
2. Порівняльний аналіз концептуальних моделей політичних систем Д. Істона, Г. Алмонда.
3. Концепція політичної системи Т. Парсонса.
4. Концепція “соціального і політичного поля” П. Бурд’є.
5. Теорія “нового інституціоналізму” (Д. Марч, Д. Олсен, П. ді Маджіо).
6. Політична система України: проблема становлення та розвитку.

#### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Від магматичних рухів до політичних карт: як соціальне поле формує відносини влади та впливає на сучасну політику.
2. Колорити соціального і політичного полів: від виборів до акцій. Як взаємодія формує наш погляд на світ.
3. Від замкнутого кола до відкритої арени: роль еліт у створенні інфраструктури соціального та політичного простору.

4. Швидкість, сплетіння та стрункість: динаміка конфліктів та конкуренції в соціальному та політичному житті сучасного суспільства.

### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. Політичне поле - це місце, де відбувається розгортання влади та вирішення суспільних проблем, де формується політична агенда та приймаються важливі рішення.

2. Політичне поле - це сцена, де відбуваються гри влади та боротьба за перевагу.

3. У кожному політичному полі існують свої правила гри, свої норми та цінності, які визначають характер політичних процесів.

## **ТЕМА 8. Недержавні інститути в макрополітичній структурі суспільства.**

### **ПЛАН**

1. Поняття, природа і типологія недержавних інститутів.

2. Партії як політичні інститути: генеза, розвиток, ознаки та роль у політичному житті.

3. Класичні теорії політичних партій і партійних систем. Проблема типологізації.

4. Групи тиску: поняття, суспільні функції та типологія діяльності.

**Основні поняття:** політична партія, кадрова партія, масова партія, структура партій, функції партій, партійні фракції, партійні блоки, партійна система, типи партійних систем.

Поняття недержавних інститутів в контексті політичної науки визначається як організації або структури, які взаємодіють зі суспільством та впливають на політичний процес, але не мають прямого зв'язку з урядом чи державними органами. Серед них можуть бути політичні партії, громадські об'єднання, неприбуткові організації, профспілки та інші. Природа

недержавних інститутів полягає в їхній спроможності представляти інтереси громадян, виступати як посередники між суспільством та владою, а також формувати та впливати на громадську думку.

Типологія недержавних інститутів ґрунтується на різних критеріях, таких як їхня мета, функції, організаційна структура, джерела фінансування тощо. Одні з них можуть бути спрямовані на захист прав та інтересів громадян (наприклад, громадські об'єднання), інші - на соціальну підтримку (наприклад, благодійні фонди), а треті - на політичну активність (наприклад, політичні партії).

Недержавні інститути відіграють важливу роль у сучасних політичних системах, забезпечуючи плюралізм і партіципацію громадян у політичному процесі. Вони часто є засобом контролю за діяльністю державних органів та забезпечують репрезентацію різноманітних інтересів у суспільстві.

Проте, недержавні інститути також можуть бути предметом критики та конфліктів. Наприклад, їхній вплив на політичну систему може бути неоднаково розподілений, а дії деяких організацій можуть суперечити загальним інтересам суспільства.

У кінцевому підсумку, розуміння поняття, природи та типології недержавних інститутів допомагає краще зрозуміти їхню роль у політичному житті суспільства та розвинути механізми співпраці між цими інститутами та державними структурами.

Партії як політичні інститути відіграють ключову роль у сучасних політичних системах. Генеза партій відображає процес їхнього виникнення та розвитку протягом історії політичного розвитку суспільства. Початки партій можна відслідкувати до періоду ранньої модернізації, коли зростання політичної свідомості призвело до потреби в організованих групах, що представляли інтереси певних соціальних чи ідейних спільнот.

Розвиток партій як політичних інститутів відбувався через різні етапи, від початкового формування як об'єднань окремих інтересів до визнання їхньої ключової ролі в системі представницької демократії. У процесі розвитку партії

стали ключовими акторами політичного життя, конкуруючи за владу та вплив із іншими політичними силами.

Партії характеризуються рядом ознак, серед яких централізація влади, ідеологічна позиція, структура та організаційна система. Ці ознаки визначають специфіку кожної партії та відрізняють одні від інших. Наприклад, ідеологічні партії визначають свою діяльність на основі певних ідеологічних принципів, тоді як агрегаційні партії базуються на об'єднанні різноманітних інтересів.

Роль партій у політичному житті суспільства полягає у представництві інтересів громадян, формуванні та реалізації політичної волі, а також участі у прийнятті рішень на різних рівнях влади. Вони є основними каналами для вираження політичних поглядів та участі громадян у політичному процесі.

У сучасних демократичних системах партії відіграють важливу роль у стабілізації політичного життя та забезпеченні ефективного функціонування системи представницької демократії. Вони є основними організаційними структурами, які об'єднують громадян та реалізують їхні політичні амбіції через участь у виборах, ухваленні політичних програм та управлінні країною.

Партійні системи в політичній науці визначаються як комплексні системи взаємовідносин інтеракції між політичними партіями в рамках певної країни або регіону. Ці системи характеризуються різноманітністю та структурними особливостями, які впливають на політичний процес та стабільність політичного режиму.

Перша основна характеристика партійних систем - це кількість та різноманітність політичних партій, які існують у системі. У деяких країнах можна спостерігати багатопартійні системи, де на політичній арені представлено значну кількість партій з різними ідеологіями та програмами. У той час, в інших країнах переважають двопартійні системи, де влада концентрується між двома основними політичними силами.

Друга характеристика полягає у стабільності та динаміці партійних систем. Деякі системи відзначаються стабільністю, коли політичні партії довгий час зберігають свої позиції та вплив на політичний процес. У інших

системах можна спостерігати зміни та перетворення, коли нові партії виникають або старі зникають у зв'язку з політичними трансформаціями та соціальними змінами.

Третя характеристика стосується структури партійної конкуренції. У деяких системах конкуренція між партіями відбувається на ідеологічній основі, де різні партії пропонують альтернативні ідеологічні варіанти для виборців. У інших системах конкуренція може базуватися на особистих характеристиках лідерів партій або на конкретних питаннях політики.

Четверта характеристика відображає рівень фрагментації чи консолідації партійної системи. Фрагментовані системи характеризуються великою кількістю малих партій, які конкурують за владу. Консолідовані системи, навпаки, відрізняються домінуванням кількох великих партій, які мають стабільну підтримку виборців.

П'ята характеристика включає в себе рівень легітимності та довіри громадян до політичних партій. У деяких системах партії мають високий рівень легітимності, що відображається у великій підтримці виборців та активній участі у виборчих процесах. У інших системах можна спостерігати низький рівень довіри громадян до політичних партій через корупцію, скандальні афери чи інші негативні фактори.

Групи тиску в політичній науці визначаються як організовані групи людей або організації, які мають спільні інтереси або цілі та діють з метою впливу на процеси прийняття політичних рішень. Ці групи можуть представляти різноманітні інтереси, включаючи бізнес, профспілки, професійні асоціації, екологічні організації, громадські об'єднання та інші. Групи тиску зазвичай використовують різноманітні стратегії та техніки для здійснення впливу на політичний процес. Це може включати лобіювання, публічні кампанії, участь у виборчих кампаніях, проведення демонстрацій та акцій протесту, а також використання засобів масової інформації для мобілізації громадської думки.

Однією з ключових особливостей груп тиску є їхня здатність мобілізувати значні ресурси та впливати на формування політичних агенд та прийняття рішень. Вони часто мають доступ до фінансових ресурсів, експертного знання та зв'язків з ключовими політичними діячами. Групи тиску можуть відігравати важливу роль у демократичних системах, допомагаючи гарантувати різноманітність інтересів та точок зору, які представлені у процесі прийняття рішень. Однак, вони також можуть стати об'єктом критики за нерівномірний доступ до політичного впливу та нерегульовану впливову діяльність.

Для політичного аналізу важливо вивчення взаємодії між групами тиску та державними інституціями, а також їхній вплив на політичний процес та прийняття рішень. Це допомагає краще розуміти динаміку політичного життя та визначити способи забезпечення більшої відкритості та прозорості у формуванні політичних рішень.

#### **Питання для дискусії:**

1. Дайте розгорнуте визначення партії як політичного інституту.
2. Які етапи генезису політичних партій у світовій історії?
3. Визначте головні ознаки партії.
4. Назвіть основні функції політичних партій.
5. Охарактеризуйте класичні теорії політичних партій.
6. Назвіть критерії типологізації партій. Поясніть чому спрямованість політичних програм виступає найбільш важливим критерієм їх класифікації.
7. Порівняйте особливості кадрових і масових партій.
8. Що спільного та відмінного між ліберальними і консервативними партіями?
9. Зробіть класифікацію сучасних політичних партій в Україні.
10. Охарактеризуйте чинники, що зумовлюють утворення партійних систем та виділіть основні типи партійних систем.
11. Здійсніть порівняльну характеристику типологій партійних систем М. Дюверже та Дж. Сарторі.
12. Назвіть етапи формування партійної системи сучасної України.

### **ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:**

1. У джерел партології: Дж. Брайс, Р. Міхельс, М. Острогорський.
2. Порівняльний аналіз партійних систем країн СНД.
3. Формування багатопартійної системи в Україні.
4. Лобізм як політична практика.
5. Виникнення та історія українських політичних партій.

### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Від клубу до кіберплатформи: перетворення політичних партій у еру цифрових технологій.
2. За стінами партійних головок: розгляд ролі та впливу лобіювання на рішення політичних партій.
3. Від товстої книги до віртуального простору: як соціальні мережі визначають дії та стратегії політичних партій.

### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. Партійні системи - це дзеркало суспільства, в якому відображаються його різноманіття та конфлікти.
2. Сильні партії - це ознака зрілого демократичного суспільства, де вони виконують функції по представництву та мобілізації громадян.
3. Розвиток партійних систем - це процес адаптації до змін у суспільстві та еволюція політичних інститутів.

### **ТЕМА 9. Концептуальні підходи і механізми функціонування політичного процесу.**

#### **ПЛАН**

1. Сутність і типологія політичних процесів.
2. Структура і актори макрополітичного процесу.
3. Механізм здійснення державної політики.

**Основні поняття:** політичний процес, рівні політичного процесу, характер, види політичного процесу, локальний, глобальний процес,

революція, реформа, повстання, бунт, путч, маніфестація, політична участь, політичне функціонування, структура, функції політичних процесів, політичні рішення, типи політичних рішень, концепції політичного процесу та політичних рішень.

Політичні процеси є ключовими аспектами політичного життя суспільства, що відображають його динаміку, взаємодію політичних акторів та формування політичних рішень. Сутність політичних процесів полягає в систематичних змінах, що відбуваються у політичних структурах, взаємовідносинах між учасниками політичного процесу та впливі цих процесів на формування політичного порядку. Політичні процеси відображаються у формуванні політичних агенд, прийнятті рішень, мобілізації громадянського суспільства, виборчих кампаніях та інших аспектах політичного життя.

Типологія політичних процесів базується на їхніх основних характеристиках та специфіці, що дозволяє класифікувати їх для кращого розуміння та аналізу. Перша категорія включає політичні процеси зміни, які характеризуються систематичними трансформаціями у політичних структурах, інститутах та політичних відносинах. Ці процеси можуть включати реформи, революції, реструктуризацію політичних систем тощо.

Друга категорія визначає політичні процеси прийняття рішень, які відображаються у процедурі прийняття політичних вирішень, відзначаючись дебатами, переговорами та ухваленням рішень на різних рівнях влади. Ці процеси можуть включати законодавчі ініціативи, прийняття бюджету, формування політики тощо.

Третя категорія охоплює політичні процеси мобілізації, які відображають активну участь громадян у політичному житті, включаючи масові протести, демонстрації, голосування на виборах, створення громадських об'єднань та інші форми громадської активності.

Четверта категорія визначає політичні процеси комунікації, які відображаються у взаємодії між політичними акторами через засоби масової інформації, громадські обговорення, дебати тощо.

Така типологія політичних процесів допомагає аналізувати та розуміти складні взаємозв'язки в політичному житті суспільства, визначати основні тенденції та виклики, з якими стикаються політичні системи.

Макрополітичний процес в політичній науці визначається як система взаємодій та взаємозв'язків між різними політичними акторами на рівні держав, регіонів або глобальної спільноти. Структура макрополітичного процесу складається з різних елементів, що включають політичні інституції, міжнародні організації, громадські об'єднання, транснаціональні корпорації та інші суб'єкти, що впливають на політичне рішення.

Основними акторами макрополітичного процесу є держави як суверенні політичні одиниці, що мають власну владу та територію. Держави виступають як ключові учасники міжнародних відносин та займають активну роль у формуванні та реалізації макрополітичних стратегій. Крім того, міжнародні організації, такі як ООН, Європейський Союз, НАТО та інші, відіграють важливу роль у макрополітичному процесі, координуючи діяльність держав у вирішенні міжнародних проблем та конфліктів, забезпечуючи міжнародний порядок та співпрацю. Громадські об'єднання, такі як громадські рухи, неправлінняські організації, профспілки та інші, також мають великий вплив на макрополітичний процес, представляючи інтереси громадян та мобілізуючи їх для змін у політиці. Транснаціональні корпорації та інші приватні суб'єкти глобального ринку також відіграють важливу роль у макрополітичному процесі, здійснюючи економічний вплив на різні країни та регіони і маючи змогу впливати на прийняття політичних рішень.

Узагальнюючи, макрополітичний процес включає різноманітних акторів та їх взаємодії, що визначають формування політичного ландшафту на рівні держав, регіонів та глобальної спільноти.

Механізм здійснення державної політики є складною системою інструментів, процесів та взаємодій, спрямованих на реалізацію стратегічних цілей та завдань, визначених у політичних програмах та документах. Цей механізм базується на законодавчих, виконавчих та владних структурах, які забезпечують планування, розробку, прийняття та впровадження рішень відповідно до політичних пріоритетів.

Першим етапом механізму є аналіз ситуації, який включає збір та аналіз інформації про соціально-економічну ситуацію, потреби та проблеми суспільства. На цьому етапі визначаються стратегічні цілі та пріоритети, що визначають напрямок дії державної політики.

Другим етапом є формування політичних програм та стратегій, які включають в себе розробку конкретних заходів та ініціатив для досягнення визначених цілей. Цей процес вимагає участі різних владних органів, експертів та громадських організацій.

Третій етап механізму - це прийняття рішень, що включає процес ухвалення законів, нормативних актів та інших рішень державних органів з метою впровадження політичних програм.

Четвертий етап - це впровадження прийнятих рішень, що включає розробку та реалізацію конкретних програм, проектів та заходів, спрямованих на досягнення визначених цілей.

П'ятий етап - це моніторинг та оцінка результатів здійснення політики, що передбачає аналіз ефективності та результативності проведених заходів, виявлення проблем та корекцію стратегій у випадку потреби.

Шостий етап - це комунікація та взаємодія з громадськістю, що включає інформування громадськості про політичні програми та рішення, а також залучення громадськості до процесу ухвалення та впровадження політики.

### **Питання для дискусії:**

1. Використовуючи різні підходи, дайте визначення політичного процесу.
2. Характеризуючи зміст політичного процесу, порівняйте політичну участь і політичне функціонування.

3. Яке місце займає політична діяльність у загальній структурі форм людської діяльності?
4. Назвіть основні види політичних процесів.
5. Як співвідносяться між собою категорії “політичний процес” та “політична стабільність”?
6. Яке місце і яка роль людини в розгортанні політичного процесу в державі?
7. Проаналізуйте співвідношення та логіку формування понять “політична активність”, “політична участь”, “політична діяльність”.
8. Яке місце розподілу влад у структурі політичного процесу?
9. З’ясуйте структуру макрополітичного процесу.
10. Які особливості має розвиток політичного процесу в Україні в її перехідний період?
11. Використовуючи різноманітні критерії, типологізуйте політичні рішення.
12. Визначте особливості прийняття рішень в кризових ситуаціях.
13. Проаналізуйте конкретне політичне рішення з точки зору основних категорій аналізу політичних рішень: ситуації, центру, процесу, прийняття, реалізації, висновків.
14. Охарактеризуйте концепції прийняття політичних рішень.
15. Опишіть специфіку прийняття фундаментальних і локальних рішень в Україні.
16. Спробуйте визначити ефективність політичних рішень, спрямованих на зміну характеру політичної ситуації в Україні.
17. Опишіть відомі Вам моделі державного управління.

#### **ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:**

1. Сучасні концепції політичного процесу.
2. Типологія політичних процесів.
3. Теорія соціальної дії М. Вебера.
4. Г. Саймон про теорію раціонального вибору.

### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Політичний танець часу: як фактори, які впливають на політичний процес, можуть розкрити його ритм та характер.
2. Гра на троні: політичні партії, громадські організації та масові медіа як ключові учасники в театрі політичного процесу.
3. Трансформація в реальному часі: виклики та можливості політичного процесу у перехідних суспільствах.
4. З'єднані світи: як глобалізація розширює межі політичного процесу та визначає його нові правила гри.
5. Інновації в дії: технології, що трансформують політичний процес від сценаріїв масових комунікацій до кібердемократії.

### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. Політичний процес - це арена, де змішуються інтереси, ідеї та волі людей, які прагнуть впливати на події світу.
2. Найбільш цікавий аспект політичного процесу - це його непередбачуваність. Ніколи не знаєш, що станеться завтра.
3. Політичний процес - це постійна боротьба за владу та вплив, в якій перемагає той, хто найкраще адаптується до змін.

### **ТЕМА 10. Агенти політичних відносин.**

#### **ПЛАН**

1. Поняття агента політичних відносин.
2. Основні підходи щодо інтерпретації суб'єктів і об'єктів політики.
3. Види політичних агентів.

**Основні поняття:** політичні відносини, об'єкти і суб'єкти політики, агенти політики, макро і мікрополітичні актори, види політичних агентів, політична соціалізація.

Агенти політичних відносин представляють собою ключові суб'єкти, які здійснюють вплив на формування та реалізацію політичної влади, прийняття політичних рішень та організацію політичного життя суспільства. Ці агенти можуть бути індивідуальними особами, групами, організаціями або інституціями, що мають певний статус, ресурси та можливості для здійснення політичного впливу.

Серед основних агентів політичних відносин можна виокремити політичні партії, які є організованими політичними силами з певними ідеологічними та програмними позиціями та мають за мету конкурувати за владу та вплив у політичному процесі.

Державні установи, такі як парламенти, уряди, президенти та інші, також виступають як агенти політичних відносин, оскільки вони приймають політичні рішення, розробляють та реалізують стратегії в управлінні суспільством та забезпечують функціонування державних інститутів.

Громадські організації та рухи, що представляють інтереси певних соціальних та професійних груп, також відіграють важливу роль у політичних відносинах, виступаючи як посередники між громадянами та державними установами та впливаючи на формування політичних агенд.

Засоби масової інформації, такі як телебачення, радіо, газети та інтернет-ресурси, здатні формувати громадську думку та впливати на політичний процес, виступаючи як агенти політичних відносин.

Усі ці агенти мають важливе значення для розуміння та аналізу політичних відносин, оскільки вони взаємодіють між собою та формують політичну дійсність суспільства.

Політична людина - це індивід, який виявляє активний інтерес до політичних питань, бере участь у політичних процесах та має вплив на формування політичної дійсності суспільства. Це людина, яка свідомо сприймає політичну реальність, бере участь у громадському житті, виявляє громадянську активність та взаємодіє з іншими політичними акторами. Політична людина може виявляти свою активність на різних рівнях політичної

системи, включаючи участь у виборах, діяльність у політичних партіях, участь у громадських об'єднаннях та органах самоврядування, а також використання різних форм громадської мобілізації та акцій протесту.

Політична людина має свої переконання, цінності та інтереси, які відображаються в її політичних поглядах та діяльності. Вона може домагатися досягнення певних політичних цілей, боротися за права та інтереси груп, до яких вона відноситься, та впливати на формування політичних рішень. Політична людина може бути або активним учасником політичного процесу, або пасивним спостерігачем, який не бере участь у громадському житті. Проте незалежно від форми участі, вона є важливим елементом політичної системи та впливає на її функціонування та розвиток. Дослідження політичної поведінки та мотивацій політичних осіб дозволяє краще зрозуміти механізми функціонування політичних систем, а також прогнозувати та аналізувати політичні процеси та події.

#### **Питання для дискусії:**

1. З'ясуйте відмінності в поняттях “суб'єкти і об'єкти політики”, “політичні актори”, “агенти політики”.
2. Порівняйте організаційно-інституціональний та соціально-редуктивний підходи щодо визначення активних учасників політичного життя.
3. Охарактеризуйте типологію політичних суб'єктів, запропоновану Г. Алмондом і Г. Пауеллом.
4. Опишіть класифікацію політичних агентів Д. Розенау.
5. Проаналізуйте, які якості характеризують поняття “політична людина”.
6. Якими основними ознаками відрізняється “людина тоталітарного суспільства” від “людини демократичного суспільства”?

#### **ТЕМИ РЕФЕРАТИВ:**

1. Неформальні інститути як суб'єкти політики.
2. Г. Лассуел про особистість як визначальний суб'єкт політичного процесу.

### 3. Транснаціональні організації як актори макрополітики.

#### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Тіньова сторона влади: вплив неформальних політичних інститутів на прийняття рішень та роботу державних органів.
2. Культурні артефакти та політичний ландшафт: вивчення ролі традицій, звичаїв та міфів у формуванні політичної культури.
3. Громадянське суспільство та активізм: роль неформальних організацій у зміцненні демократії та громадянського участі.
4. Політичні кулінарні рецепти: аналіз того, як культурні традиції та звичаї впливають на політичні вирішення та практики.

#### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. Неформальні інститути політики - це ті загадкові сили, що плывуть під поверхнею законодавства, та майстерно впливають на кожен рух суспільства.
2. У всесвітній симфонії політики, ноти неформальних інститутів часто видають гучніші арії, які визначають нашу колективну мелодію.
3. Як кулінарний майстер, політичний процес використовує неформальні інгредієнти, які дають йому особливий смак та аромат.
4. Неформальні інститути політики - це невидима тканина, яка переплітає наші дії та рішення, ведучи нас через політичний лабіринт суспільства.

### **ТЕМА 11. Світовий політичний процес.**

#### **ПЛАН**

1. Міжнародний політичний процес: поняття, основні концептуальні засади аналізу, закономірності та тенденції на початку XXI ст.
2. Політичні аспекти глобальних проблем сучасності.

**Основні поняття:** міжнародна політика, міжнародні відносини, міжнародні організації, міжнародні конфлікти, війна, мир, ізоляціоналізм, глобалізм, світові держави, баланс сил, анексія, дипломатія, політична

стабільність, національні інтереси, міжнародні структури, міжнародна арена, міжнародна безпека, глобальні проблеми.

Міжнародний політичний процес є складною та динамічною системою взаємодії між державами та іншими акторами на міжнародній арені. Він включає в себе широкий спектр політичних дій, рішень та взаємодій, які відбуваються на міжнародному рівні та визначають політичну реальність світового співтовариства. Основними акторами міжнародного політичного процесу є держави, міжнародні організації, неурядові організації, транснаціональні корпорації та інші суб'єкти, які мають вплив на світову політику.

Аналіз міжнародного політичного процесу базується на концептуальних засадах, що включають в себе теорії міжнародних відносин, політології, економіки та інші галузі наукового знання. Основні концептуальні підходи включають реалістичну, ліберальну, конструктивістську та інші школи міжнародних відносин, які спрямовані на розуміння природи та динаміки міжнародної політики.

Однією з ключових закономірностей міжнародного політичного процесу є постійна зміна владних структур, стратегій та альянсів між державами та іншими акторами. Це відображається в постійних переміщеннях політичної ваги, зміні стратегічних пріоритетів та реорганізації міжнародних відносин.

На початку XXI століття спостерігаються певні тенденції в міжнародному політичному процесі, включаючи зростання глобальних проблем, таких як кліматичні зміни, тероризм, міграція та інші, які потребують спільних зусиль міжнародного співтовариства для їх вирішення. Також відзначається розширення ролі неурядових організацій та глобальних мереж у формуванні міжнародної політики та забезпеченні глобальної безпеки та стабільності.

У контексті глобалізації та швидкого розвитку інформаційних технологій, міжнародний політичний процес стає все більш інтегрованим та

взаємозалежним, що створює нові виклики та можливості для міжнародного співробітництва та взаєморозуміння.

Політичні аспекти глобальних проблем сучасності відображають складні взаємозв'язки між політичними системами держав та міжнародними акторами в контексті глобальних викликів та загроз. Ці проблеми стають об'єктом уваги та діяльності політичних лідерів, міжнародних організацій та громадських рухів, оскільки вони мають великий вплив на життя людей та стабільність міжнародного порядку.

Однією з головних глобальних проблем є кліматичні зміни, які породжують серйозні екологічні, економічні та соціальні наслідки. Політичні аспекти цієї проблеми включають ухвалення міжнародних домовленостей та угод про скорочення викидів парникових газів, розробку стратегій адаптації до змін клімату та забезпечення фінансової підтримки для країн, що найбільше постраждали від цих змін.

Іншою глобальною проблемою є міжнародний тероризм, який створює загрозу міжнародній безпеці та стабільності. Політичні аспекти цієї проблеми полягають у співпраці між державами у боротьбі з тероризмом, координації спеціальних служб та розвитку міжнародного правового базису для боротьби з цим явищем.

Окремою проблемою є також міграція, яка викликає серйозні політичні та соціальні наслідки для країн-донорів та країн-одержувачів. Політичні аспекти цієї проблеми включають розробку міжнародних механізмів регулювання міграційних потоків, співпрацю у питаннях боротьби з нелегальною міграцією та створення умов для інтеграції мігрантів у суспільство.

Крім того, глобальні проблеми сучасності включають інші аспекти, такі як боротьба зі збройними конфліктами, боротьба зі світовим голодом та нерівність у розподілі ресурсів. Політичні аспекти цих проблем вимагають спільних зусиль міжнародного співтовариства та розвитку ефективних механізмів міжнародного співробітництва для їх вирішення.

### **Питання для дискусії:**

1. Дайте визначення понять “міжнародні відносини”, “міжнародна політика”, “зовнішня політика”.
2. Охарактеризуйте сучасні політичні теорії міжнародних відносин.
3. Розкрийте поняття “національні інтереси”. У чому суть національних інтересів України?
4. У чому, на Вашу думку, полягає новизна сучасної геополітичної ситуації?
5. Як Ви розумієте поняття “Євразійський синдром”?
6. У чому полягають геополітичні прорахунки України за роки незалежності?
7. Як Ви розумієте принцип сили на міжнародній арені?
8. Визначте найбільші загрози, які стоять перед людством? Обґрунтуйте черговість.
9. Розкрийте взаємозалежність зародження і розв’язання глобальних та регіональних проблем.
10. Які Ви знаєте міжнародні організації? Яка їхня роль у збереженні миру та міжнародної безпеки?
11. На яких засадах, на Вашу думку, повинні будуватись відносин між Україною і країнами Заходу? Відповідь обґрунтуйте.

### **ТЕМИ РЕФЕРАТИВ:**

1. Теорія катастроф і глобальні проблеми сучасності.
2. Міжнародна безпека і глобальний політичний процес.
3. Постблокова геополітика: плюси і мінуси.
4. Україна в геополітичному інтер’єрі кінця XX – поч. XXI ст.
5. Сучасні теорії міжнародних відносин.

### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Від класичних до квантових: розкриття теорії катастроф та її роль у різних науках.

2. За межею руйнівника: розгортання криз та катастроф - причини та наслідки в природі та суспільстві.

3. Хвилі резонансу: вплив взаємодії систем на ймовірність катастроф - від руху зіткнення до хаосу в сучасних науках.

### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. У світі постблокової геополітики, дипломатія подібна до танцю: вона вимагає не лише мудрості, але й гнучкості та відкритості до нових ритмів та викликів.

2. Постблокова геополітика - це місце, де відкриваються нові світи можливостей та загроз.

3. Постблокова геополітика потребує не просто нових форм міжнародного співробітництва, але й креативності в їхньому втіленні.

## **ТЕМА 12. Сутність політичних змін. Стабільність і кризи в соціально-політичному розвитку**

### **ПЛАН**

1. Поняття політичних змін.
2. Проблема природи політичних змін: основні підходи.
3. Типологія політичних змін.
4. Проблема стабільності політичного розвитку.
5. Кризи і конфлікти в політичному розвитку. Стилi поведінки в конфліктних ситуаціях та способи розв'язання політичних конфліктів.

**Основні поняття:** політичні зміни, види політичних змін, політичний розвиток, політична стабільність, політична криза, політичний конфлікт, типи конфліктів, консенсус, компроміс, політична поведінка.

Сутність політичних змін полягає в процесі трансформації політичної системи, структури та взаємовідносин між політичними суб'єктами. Цей процес може включати різноманітні аспекти, такі як зміни в політичних

інститутах, політичному лідерстві, громадських думках, цінностях та ідеологіях.

Політичні зміни можуть відбуватися як спонтанно, так і в результаті свідомих дій політичних акторів, таких як держави, політичні партії, громадські рухи та інші суб'єкти. Вони можуть бути реакцією на зовнішні події, такі як економічні кризи, конфлікти, природні катастрофи, або внутрішні фактори, такі як зміни у складі населення, соціальні або культурні трансформації. Політичні зміни можуть відображатися у формі нових політичних ініціатив, законодавчих змін, зміни в політичних партіях та ідеологічних орієнтаціях, а також у зміні політичної культури та способу сприйняття політичної реальності.

Сутність політичних змін полягає також у їхніх наслідках для суспільства та політичної системи. Ці зміни можуть призвести до зміни балансу сил у політичній системі, зміни відносин між державами, вплинути на соціально-економічний розвиток суспільства та змінити спосіб функціонування політичних інститутів.

Політичні зміни є необхідною складовою сучасного політичного процесу, який постійно відображає вимоги та потреби суспільства, його розвиток та еволюцію. Вони є необхідною умовою для адаптації політичної системи до змін у суспільному середовищі та забезпечення стабільності та розвитку суспільства.

Стабільність і кризи в соціально-політичному розвитку визначають динаміку та стан еволюції суспільства, що включає в себе політичні, економічні, культурні та інші аспекти. Стабільність характеризується як стан, коли соціально-політичні інституції та відносини функціонують без значних порушень або конфліктів і сприяють розвитку суспільства та забезпеченню благополуччя громадян. З іншого боку, кризи є проявом серйозних системних недоліків у соціально-політичному устрої суспільства, що можуть виявитися у формі конфліктів, економічних занепадів, втрати довіри до влади або інших проблем.

Стабільність у соціально-політичному розвитку зазвичай відображає ефективність державних інституцій, високий рівень правової державності, консенсус у суспільстві щодо основних цінностей та принципів, а також забезпечення соціальної справедливості та економічного зростання. З іншого боку, кризи можуть виникати внаслідок недостатньої легітимності влади, економічних криз, етнічних конфліктів, кризи довіри до державних інституцій або втрати легітимності політичної системи загалом.

Стабільність і кризи в соціально-політичному розвитку взаємодіють між собою, інколи змінюючи один одного. Наприклад, криза може викликати нестабільність в соціально-політичній сфері, що, у свою чергу, може призвести до подальших криз або сприяти процесам реформування, що спрямовані на вирішення проблем.

Таким чином, вивчення стабільності і криз у соціально-політичному розвитку є важливим завданням для розуміння процесів та тенденцій, що впливають на сучасне суспільство. Це допомагає розробити ефективні стратегії управління кризовими ситуаціями та сприяє забезпеченню стабільного розвитку.

### **Питання для дискусії:**

1. Дайте визначення поняття «політичні зміни».
2. Яке існує співвідношення понять “політичні зміни”, “політичний розвиток”, “політичний перехід”, “політична трансформація”?
3. Охарактеризуйте сфери, для яких властиві соціально-політичні зміни.
4. Порівняйте контекстуалістський та інституціоналістський підходи щодо визначення природи політичних змін.
5. Назвіть та охарактеризуйте відомі Вам різновиди політичних змін.
6. Дайте визначення поняття “політична стабільність” та охарактеризуйте основні концепції.
7. З’ясуйте суть теорії катастроф.
8. Дайте визначення політичного конфлікту.
9. Які види і типи конфліктів Ви знаєте?

10. Чи є конфлікти і кризи паталогією у розвитку суспільства? Яку роль виконують політичні конфлікти в житті суспільства?

11. Які основні умови виникнення конфліктів та правові основи їх вирішення?

12. Розкрийте співвідношення пари “конфлікт-криза”.

13. Чи можливе безконфліктне суспільство? Відповідь аргументуйте.

14. Охарактеризуйте конфлікт як фактор стабільності суспільства на прикладі теорій конфлікту Р. Дарендорфа.

15. Чи можливий політичний конфлікт, сторонами у якому виступали б: особа і держава; особа і певний політичний інститут; окремі особистості?

16. Проаналізуйте, від чого залежать насильницькі і ненасильницькі конфлікти в суспільному житті? Охарактеризуйте вітчизняні теорії конфліктів.

17. Проаналізуйте основні типи конфліктів в Україні.

#### **ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:**

1. Політологічний аналіз природи політичних змін: основні підходи.

2. Основні етапи еволюції теорії соціально-політичних конфліктів.

3. Теорія конфлікту М. Дюверже.

4. Конфлікт як чинник стабільності суспільства (на прикладі теорії конфлікту Р. Дарендорфа).

5. Сутність теорії “позитивно-функціонального конфлікту” Л. Козера

#### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Від Троянської війни до сучасних конфліктів: розкриття глибинних причин політичних суперечок через аналіз історичних та сучасних прикладів.

2. Кульмінація суспільних та політичних змін: як політичні конфлікти впливають на еволюцію суспільства та структури влади.

3. З вогню і меча до миротворчості: роль міжнародного співробітництва та ініціатив у подоланні політичних конфліктів.

4. Соціальні, економічні та культурні рушії: як вони формують політичні конфлікти та визначають їхні наслідки.

5. Зіткнення ізмін: від політичних криз до нових можливостей - аналіз того, як політичні конфлікти можуть відкривати шлях до трансформації.

6. Історія розповідає: як медіа впливають на формування та розвиток політичних конфліктів у сучасному світі.

### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. Політичні конфлікти - це не просто бійка із словами; вони - як музика, що грає в танці демократії, підкреслюючи активність громадянства та наповнюючи полотно суспільства кольорами демократичного співіснування.

2. У кожній демократії політичні конфлікти - це не просто випробування, але й можливість створити музику миру та гармонії, де кожен голос слухається та кожен інтерес враховується.

3. У світі політичних конфліктів найважливіше - не втратити свою людськість та здатність до співчуття, але йти наперед, шукаючи шляхи до злагоди та співіснування, як вправний танцівник, що оволодів своїм мистецтвом.

4. Політичні конфлікти - це невід'ємна складова живої демократії, але важливо пам'ятати, що наше співсусідство вимагає не лише боротьби за свої права, але й захисту прав інших, щоб забезпечити гармонію та рівновагу.

## **Тема 13. Демократія як форма і спосіб організації суспільно-політичного життя**

### **ПЛАН**

1. Поняття демократії. Витоки та основні історичні форми демократії.
2. Основні концепції демократії.
3. Типологія демократії.
4. Роль і місце демократії в суспільно-політичному житті.

**Основні поняття:** демократія, концепції демократії, типологія демократії.

Демократія є однією з основних форм організації суспільно-політичного життя, що характеризується участю громадян у прийнятті політичних рішень та контролем над діяльністю владних структур. Сутність демократії полягає в узгодженні інтересів різних соціальних груп через вільний обмін ідей, відкритість політичного процесу та захист прав та свобод громадян.

У демократичному суспільстві ключове значення має принцип народного суверенітету, що передбачає, що влада в країні належить народові, який виражає свою волю через вільні та регулярні вибори. Такий підхід відображає важливість участі громадян у політичному процесі та визнає їх право визначати своє майбутнє.

Демократія включає в себе такі принципи, як рівність перед законом, гарантія прав людини, права меншин та свободу слова. Ці принципи становлять основу для розвитку плюралістичного суспільства, де різноманітність поглядів та переконань є важливою складовою частиною політичної культури.

Демократія може приймати різні форми, такі як представницька, пряма, директна та інші, в залежності від особливостей політичної системи країни та її історичного контексту. Проте, незважаючи на різноманіття форм, основні принципи демократії, такі як участь громадян у прийнятті рішень та захист їх прав, залишаються важливими для будь-якого демократичного суспільства.

Демократія також є постійним процесом, що вимагає постійного вдосконалення та адаптації до змін у суспільстві. Розвиток нових технологій, глобалізація та інші фактори впливають на політичну систему та вимагають нових методів управління та взаємодії між громадянами та владою.

### **Питання для дискусії:**

1. Які основні принципи демократії ви вважаєте найбільш важливими для сучасного суспільства?
2. Чи вважаєте ви, що представницька демократія ефективніша за пряму демократію? Які переваги та недоліки кожної форми?

3. Як можна забезпечити більш активну участь громадян у політичному процесі та прийнятті рішень?
4. Які стратегії можна застосувати для забезпечення більшої рівності та справедливості в демократичному суспільстві?
5. Які виклики стоять перед демократією в епоху глобалізації та швидкого розвитку технологій?
6. Яким чином можна зберегти баланс між правами більшості та захистом прав меншин у демократичному суспільстві?
7. Як демократія впливає на розвиток економіки та соціальну справедливість?
8. Які можливі наслідки може мати поглиблення політичних розбіжностей та конфліктів для демократичного суспільства?
9. Які механізми можна запровадити для підвищення прозорості та відкритості політичних процесів у демократичних країнах?
10. Як демократичні цінності можна просувати та захищати в умовах авторитарних режимів та загроз демократії?

#### **ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ:**

1. Роль громадянського суспільства у забезпеченні демократії: вплив та можливості
2. Сучасні виклики демократії: які загрози та як їм протистояти?
3. Демократія та медіа: взаємодія, вплив та відповідальність.
4. Партії в демократичному суспільстві: чинники успіху та виклики перед ними.
5. Гендерна рівність у політиці: досягнення та завдання на майбутнє.

#### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Прозорість: ключ до дверей демократії - як відкритість формує довіру до політичних інституцій та забезпечує легітимність влади.
2. Перетворення демократії: від таємничих кулуарів до відкритої політики - роль прозорості у сучасному політичному ландшафті.

3. Технологічний прорив із різнобарв'ям прозорості: як нові інструменти впливають на активне залучення громадян до політичних процесів.

4. Довіра, яка будується: роль прозорості у формуванні інституційної довіри та сприяння стійкому розвитку демократії.

### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. Прозорість - це не лише обов'язок влади перед громадянами, але й основа для побудови довіри.

2. У сучасному світі, де інформація - сила, прозорість стає ключовим елементом, що забезпечує взаємодію між владою та суспільством.

3. Прозорість - це просто модний термін.

## **ТЕМА 14. Модернізація і транзит.**

### **ПЛАН**

1. Особливості політичних трансформацій в контексті стабільної динаміки і стійкого розвитку.

2. Концепції модернізації як теоретична модель інтерпретації політичного розвитку.

3. Транзитологія як наука про перехід до демократії. Теорії та моделі перехідного процесу.

4. Модернізаційний процес в сучасній Україні.

**Основні поняття:** політична трансформація, політична модифікація, політична модернізація, перехідний період, доганяюча модернізація, часткова модернізація, третя хвиля демократизації, політична транзитологія.

Особливості політичних трансформацій в контексті стабільної динаміки і стійкого розвитку відображають сутнісні зміни та еволюцію політичних систем, що відбуваються в умовах постійного пошуку балансу між зміною та стабільністю. Ці трансформації характеризуються комплексними процесами

переорієнтації політичних інститутів, перегляду стратегічних пріоритетів та адаптації до нових викликів та можливостей.

У рамках стабільної динаміки політичні трансформації не заважають загальній стійкості та функціонуванню політичної системи. Натомість, вони сприяють її адаптації до змін у соціально-економічному середовищі та політичних умовах. Цей процес передбачає поступове перетворення інституційних рамок, правил та процедур з метою забезпечення більшої ефективності та реагування на потреби суспільства.

Стійкий розвиток політичних систем вимагає не лише адаптації до змін, але й збереження ключових цінностей, принципів та ідентичності. Це означає, що трансформації повинні враховувати і зберігати базові складові політичної системи, такі як демократія, правова держава, розподіл влади та інші, які є основою стійкості та легітимності.

Однією з ключових особливостей політичних трансформацій є їхній неперервний характер. Вони відбуваються у різних напрямках та за різних обставин, але завжди спрямовані на забезпечення адаптивності та ефективності політичної системи в умовах постійної зміни.

Загалом, політичні трансформації в контексті стабільної динаміки і стійкого розвитку є необхідною умовою для забезпечення рівноваги та ефективності політичної системи в умовах сучасного світу. Вони дозволяють суспільству адаптуватися до нових викликів та впроваджувати необхідні зміни з метою забезпечення сталого розвитку та процвітання.

Транзитологія представляє собою інтердисциплінарну галузь наукового дослідження, яка спеціалізується на аналізі процесів перехідного періоду від авторитарних або тоталітарних режимів до демократичних форм управління. Ця наука вивчає політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти трансформації політичних систем, які здійснюються під час переходу від авторитаризму до демократії.

Основною метою транзитології є розуміння та пояснення складних процесів, що супроводжують перехідні періоди, і виявлення ключових

чинників, які впливають на успішність чи невдачу демократичних перетворень. Вона досліджує такі аспекти, як формування нових політичних інститутів, роль громадянського суспільства, процеси конституційної реформи, механізми врегулювання конфліктів, трансформація політичних культур та інші.

Транзитологія заснована на здобутках політології, соціології, історії та інших наукових дисциплін. Вона використовує різні методи та підходи, включаючи компаративний аналіз, кейс-стаді, опитування, етнографічні дослідження та інші для аналізу політичних перетворень у різних країнах та контекстах.

Одним із ключових завдань транзитології є розробка рекомендацій для політичних лідерів, міжнародних організацій та громадянського суспільства щодо того, як підтримати та сприяти демократичному переходу в країнах, що переживають перехідні періоди. Вона також відіграє важливу роль у формуванні та розвитку демократичного уявлення та практик у різних регіонах світу.

#### **Питання для дискусії:**

1. Дайте розгорнуте визначення поняття “політична модернізація” та прослідкуйте основні етапи розвитку політичної модернізації.
2. Назвіть типи політичної модернізації.
3. Охарактеризуйте основні теорії модернізації.
4. Дайте визначення понять “атимодернізація” та “контрмодернізація”.
5. З’ясуйте роль політичної модернізації в процесі вироблення консенсусної політичної культури.
6. Дайте визначення поняття “політична транзитологія”.
7. Охарактеризуйте основні теорії політичної транзитології
8. З’ясуйте особливості модернізаційного розвитку України.

#### **ТЕМИ РЕФЕРАТИВ:**

1. Специфіка модернізації в умовах постіндустріалізму.
2. “Золотий закон” політичного розвитку А де Токвіля.

3. “Імітаційна модернізація” (аналіз досвіду розвитку СРСР).
4. Концепції політичної модернізації.
5. Політична модернізація і проблема вироблення консенсуальної політичної культури.
6. Теорії транзитології.
7. Модернізаційний процес в Україні: основні проблеми та умови їх вирішення.

#### **ТЕМИ ДЛЯ ЕСЕ:**

1. Політична модернізація: навчання від успіхів та невдач інших країн для України.
2. Цифрова революція та її вплив на політичний розвиток: можливості та виклики для сучасного суспільства.
3. Боротьба з корупцією у контексті політичної модернізації: стратегії та інструменти для створення прозорого та ефективного управління.
4. Місцевий розвиток як ключовий фактор політичної модернізації: взаємодія громадянського суспільства та органів місцевої влади.

#### **ДОВЕДІТЬ АБО СПРОСТУЙТЕ:**

1. Контрмодернізація - це спроба протиставити сучасні цінності традиційним структурам, що часто призводить до конфліктів та соціальної нестабільності.
2. Атимодернізація - це процес, коли суспільство адаптується до викликів сучасності, залишаючи при цьому свої традиційні цінності та ідентичність.
3. Існує непомітна, але потужна сила, яка спрямовує нас до атимодернізації - це бажання зберегти свою культуру та спадщину в умовах глобалізації.
4. Контрмодернізація може бути як реакцією на глобалізацію, так і спробою відновити втрачені цінності та традиції в сучасному світі.

## РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Бейлін М. В. Основи наукових досліджень : наук.-метод. посібник / М. В. Бейлін. – Харків : ХДАФК, 2012. – 184 с.
2. Гелей С., Рутар С., Кендус С. Політико-правові системи світу. Л.: Вид-во Львівської комерційної академії, 2004. 224 с.
3. Герасимчук Т. Ф., Киридон А. М., Троян С. С. Загальна теорія політики: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2017. 226 с.
4. Герасимчук Т. Ф., Киридон А. М., Троян С.С. Загальна теорія політики: навчальний посібник / МОН України, Рівненський державний гуманітарний університет. – Київ: Кондор, 2017. – 226 с.
5. Дей М.О., Ткач О.І. Політологія у схемах, таблицях та визначеннях: навчальний посібник / МОН України: Національна академія наук України, Київський ун. - т права. – К.: Ліра, 2017. – 172 с.
6. Кадлубович Т.І. Вивчення теорії політики як чинник формування політичної культури. Дослідження проблем гуманітарної освіти : зб. наук. пр. за підсумками дискусій на міжкафедральному науковому семінарі (15 листопада 2018 р., м. Київ) / ред.: А.В. Сакун, Т.І. Кадлубович, Ф.М. Проданюк, Д.С. Черняк. Київ : КНУТД, 2018. С. 49-68.
7. Ключкович А. Загальна теорія політики. Програма навчального курсу для студентів спеціальності «Політологія» (за вимогами кредитно-модульної системи): Методичний посібник. Ужгород, 2008. 52 с.
8. Неліпа Д. В. Системний аналіз в політології. Підручник. К.: Центр учбової літератури., 2013. 304 с.
9. Політична думка ХХ - початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.]. Львів: Новий Світ-2000, 2016. Том 1. 516 с.
10. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Т.1 Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України, Ін-т політ, і

етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса. К.: Парадам, вид-во, 2016. 656 с.

11. Політична система сучасного суспільства: навчальний посібник / В. В. Мадіссон, Т. І. Кадлубович, Д. С. Черняк, Н. В. Пархоменко. К.: КНУТД, 2015. 229 с.

12. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ- на початку ХХІ століть: Навчальний посібник / Упоряд. М. Лендшел. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2016. 464 с.

13. Політологічна енциклопедія. Навчальний посібник. Умань, 2016. 548 с.

14. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна та ін. Харків: Право, 2015. 815 с.

15. Політологія: Підручник / За заг. ред. М. Вегеша. К.: Знання, 2008. 384 с.

16. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір. Львів: Тріада плюс, 2004. 392 с.

17. Троян С. С. Порівняльні політичні системи сучасності: Навчальний посібник. К., 2003.

18. Шергін С.О. Політологія міжнародних відносин: навч. посібник. / Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України. – К., 2013 – 204 с.

19. Шляхтун П. П. Політологічний термінологічний словник / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Київський університет, 2015. 543 с.

20. Яровой Т.С. Теоретико-методологічні засади функціонування лобізму в Україні в інтересах громадянина, суспільства, безпеки держави. Київ : Видавництво Людмила, 2019. 384 с. Лисенко О.Є. (Рец.) Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору : монографія / за ред. А.Г. Бульвінського. Київ : ДУ Інститут всесвітньої історії НАН України, 2017. 288 с.

21. Ярош Б.О., Ярош О.Б. Загальна теорія політики: Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. закладів. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. 240 с.

22. Empirical Political Analysis International Edition (2018). Richard C. Rich, Craig Leonard Brians, Jarol B. Manheim, Lars Willnat/ 4th ed. View all formats and editions. New York. 398 p.

### **РЕКОМЕНДОВАНІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ**

1. Електронні ресурси Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
2. Електронні ресурси Національної бібліотеки імені Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.org.ua/>.
3. Політологія. Бібліотека. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-3701.html>.
4. Журнал «Політичний менеджмент». URL: <https://ipiend.gov.ua/publication-category/politychnyj-menedzhment/>.
5. Науково-теоретичний альманах Грані. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/issue/archive>.
6. Politicus URL: <http://politicus.od.ua/index.php/arkhiv>.
7. Регіональні студії. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/index.php/archives>